

Kültürel Sürdürülebilirlik Kapsamında Geleneksel Çerkez Kadın Giysileri Esas Alınarak Tasarım Örnekleri Oluşturulması

Establishing a Design Process Focused on Traditional Circassian Women's Clothing within the Context of Cultural Sustainability

Ahu Fatma MANGIR
Hatice HARMANKAYA

Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve
Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı
Bölümü, Konya, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 18.07.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 13.10.2023
Yayın Tarihi/Publication Date: 27.10.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Ahu Fatma MANGIR
E-mail: ahumangir@selcuk.edu.tr

Cite this article as: Mangir, A. F., &
Harmanakaya, H. (2023). Establishing a
design process focused on traditional
circassian women's clothing within the
context of cultural sustainability.
Art Vision, 29(51), 186-200.

ÖZ

Ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik boyutlarının önemli olduğu son dönemlerde bu alanlarda yapılan kavramsal çalışmalar oldukça fazladır. Sosyal sürdürülebilirlik kuşaklar arası eşitlik ve farklı kültürlerle önem veren ilişkiler sistemi bakımından toplumsal değerleri içinde barındırır. Bu araştırmanın amacı; desen, süsleme ve form özelliklerine sahip geleneksel Çerkez giysilerinden yola çıkarak günün trendlerine uygun, üretilebilir, giyilebilir kadın dış giysi tasarımları oluşturmaktır. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada koleksiyon hazırlama sürecine dair eylem araştırması yapılmıştır. Çalışma kapsamında National Museum of The Republic of Adygea Müzesindeki kataloglarda yer alan kadın Çerkez giyimleri incelenmiş, 10 farklı geleneksel giysi örneği ele alınarak her bir giysinin tasarım özelliklerini barındıran yeni tasarımlar hazırlanmıştır. Dış giyim olarak kullanılan Çerkez geleneksel kadın giysilerinin baskın olan süsleme ve desen unsurlarına 10 farklı giysi tasarımında yer verilmiştir. Koleksiyondaki modeller üretime uygun olup, tasarımlar orta yaş kadın tüketicilere yönelik hazırlanmıştır. Araştırmanın sonucunda kültürel unsurlardan yola çıkarak tasarım yapılmasına yönelik örnek koleksiyon süreci oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dış giysi tasarımı, moda, sürdürülebilirlik, geleneksel Çerkez giyimi

ABSTRACT

In recent years, when the economic, environmental, and social sustainability dimensions have been important, there have been quite a few conceptual studies in these areas. On the other hand, social sustainability involves social values in terms of intergenerational equality and a system of relations that care for different cultures. The aim of this research is to create mass-produceable and wearable women's outerwear designs, which are suitable into the fashion trends by thriving from traditional Circassian garments with patterns, ornaments, and forms. In this study using the quantitative research method, action research is performed, focusing on the collection preparation process. In this context of the study, women's Circassian clothing in the catalogs of the National Museum of the Republic of Adygea is examined. Ten different examples of traditional clothing are cased, and new designs are prepared with the design features of each garment. The dominant ornamental and pattern elements of Circassian traditional women's clothing used as outerwear are studied in ten different mantle designs. The models in the collection are suitable for mass production, and the designs are prepared for middle-aged female consumers. A collection process sample for designing based on cultural elements is created as the final output of this research.

Keywords: Coat design, fashion, sustainability, traditional Circassian dress

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Giriş

Kafkasya, Karadeniz ve Hazar denizi arasında Doğu-Batı yönünde uzanan ve tıpkı Anadolu gibi Avrupa ve Asya'nın sınırlarında bulunan bölgenin ismidir. Oldukça köklü bir tarihi geçmişe sahip olan Kafkasya,

kuzeybatı ve güneydoğu doğrultusunda uzanan sıradağlar ile Güney ve Kuzey Kafkasya olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan bağımsız devletleri hâkimiyetlerine devam ederken, Kuzey Kafkasya'da Rusya Federasyonu'na bağlı otonom bölgeleri içinde Karaçay, Kabardey, Çeçenya, İnguşetya, Dağıstan, Kuzey Osetya, Adigey, Kalmuk, Stavropo, Krasnodar, Astrahan devletleri varlıklarını sürdürmektedir. Oldukça engebeli, dağlık bir bölge olan Kafkasya'da bu farklı etnik gruplar yaşam tarzları ve kültürel değerlerini oluştururken birbirlerini etkilemektedir. Ayrıca yaşanan bölgenin coğrafi konumu, iklim şartları ve sosyo-ekonomik etkenler bölge uluslarının yüzyıllar boyunca oluşan kültürlerinin şekillenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Kafkasya, dil, din, etnik köken açısından dünyanın en karmaşık yerleşim yeridir (Koç, 2022, s. 2). Oldukça küçük bir yüzölçümüne sahip olmasına karşın pek çok dilin konuşulduğu, fazlaca dini inanışın var olduğu ve etnik çeşitlilik bakımından farklılıkların görüldüğü başka bir coğrafi bölge yoktur. O kadar ki bu, Kafkasya tarihçileri tarafından bu bölge "diller ülkesi" olarak adlandırılmaktadır (Kaya, 2015, s. 11). Benzer yaşam tarzlarına sahip olan Kafkasya halklarından biri de Adigey Cumhuriyeti halkıdır. Adigey Cumhuriyeti, Kuzey Kafkasya'da bulunan, Rus Federasyonuna bağlı bir cumhuriyettir ve başkenti Maykop'tur (Kocalar ve ark., 2018, s. 152). Yapılan kazılarda elde edilen bulgular, Adigey halkının büyük çoğunluğuna ev sahipliği yapan Maykop'un çok eski ve köklü bir tarihe sahip olduğunu göstermektedir (Kemer, 2019, s. 4). Maykop bölgesinin yerleşik halkı olarak bilinen Çerkezler 1864 yılında yaşanan büyük sürgüne kadar merkez olarak belirledikleri Maykop'ta dünyaca ünlü Çerkez adetleri çerçevesinde yaşamışlardır. İlk Çağlarda Yunanlılar tarafından "Kherkhetai" olarak adlandırılan Çerkezlerin pek çok özelliği masallara, destanlara, seyahatnamelere, anılara, tarih kitaplarına konu olmuştur.

Günümüzde dünyanın pek çok farklı yerine yerleşmiş olan Çerkezler, aslında Kuzey Kafkasya'nın otokhton halklarından biridir; fakat günümüzde Çerkez nüfusunun büyük çoğunluğu Kuzey Kafkasya'da değil Türkiye'de yaşamaktadır (Kalaycı, 2015, s. 73). Trajik bir sürgün ile yerlerinden yurtlarından edilen ve pek çok maddi manevi kayıplarla sürgüne maruz bırakılan Çerkez halkının büyük bir çoğunluğu 1864 tarihinde Osmanlı imparatorluğu döneminde Anadolu'ya sığınmıştır. Anadolu'da farklı bölgelere yerleştirilen Kafkas halkı içler acısı bir sürgün ile geldikleri Anadolu'ya sadece gelenek, görenek ve adetlerini yanlarında getirebilmişlerdir. Bugün Çerkez denildiğinde ilk akla gelen, "Çerkez Adetleri"nde temel unsur saygıdır. Akla gelebilecek olan tüm gelenekler saygı kelimesi etrafında toplanmaktadır. Saygı kelimesinin yer almadığı hiçbir Çerkez geleneği yoktur. Çerkezlerin tüm yaşam tarzlarını şekillendiren gelenekler saygı kelimesi ile bütünlük sağlayacak biçimde düzenlenmiştir (Kaya, 2015, s. 95).

Çerkezler saygı çerçevesinde oluşturulan ve yazılı olmayan geleneklere, en az yazılı hukuk kuralları kadar özen göstermişlerdir. Çocukluktan itibaren her Çerkez uyması gereken geleneksel yaşam tarzını benimser ve gelenekler doğrultusunda yaşamını düzenler bu da Çerkezlerin ilkçağdan beri hiçbir dönemde tutuklu bulundurulma haline ihtiyaç duyulmamasını sağlamıştır (Kalaycı, 2015, s. 91). Çerkezlerin gündelik yaşamında kadına gösterilen saygı, kız-erkek eşitliğine dayalı ilişkiler, düğünler, kıyafetler, geleneksel müzikler ve folklor, toplumun kültürünü ve Çerkez kimliğini oluşturmaktadır. Dünyada kim olursa olsun Kafkasya'yı gören, Çerkezlerin geleneksel yaşam tarzlarına şahit olan herkes onlara hayran olmaktadır ve eserlerinde Çerkezlere olan hayranlıklarını da açıkça dile getirmektedir (Bağ ve ark., 1999, s. 7).

Çerkez halkının en dikkat çekici özelliklerinden biri de geleneksel kıyafetleridir. Çerkezlerin yaşanan coğrafyanın da etkisiyle şekillenen, geleneksel desen ve motiflerle süslenen gösterişli kıyafetleri pek çok araştırmacının, tarih yazarının ve seyyahın dikkatini çekmiştir. Çalışmada, kültürel sürdürülebilirliğin devamını sağlamak amacıyla, dünya giysi tarihinde, geleneksel kıyafet özellikleri ile dikkat çeken Çerkez kadın giysileri ele alınmıştır. Çerkez giysilerinin gerek form gerekse süsleme ve desen özellikleri çağdaş giysi tasarımlarında esin kaynağı olarak kullanılmıştır. Çalışmada geleneksel giysilerden esinlenilerek hazırlanan tasarımlar ile geleneksel kültürlerin gelecek nesillere çağdaş bakış açılarıyla ve güncel yorumlamalar ile aktarılması amaçlanmıştır.

Geleneksel Çerkez Kıyafetleri

Kafkasya'nın en önemli yerleşim yerlerinden olan Kuban ve Elbruz bölgesindeki arkeolojik çalışmalarda elde edilen taş kabartma ve oymalar, duvar resimlerindeki kadın ve erkek figürleri; mezarlar ve kurganlardan elde edilen veriler, Çerkez giysilerinin ilk biçimini M.Ö. 5. yüzyılda almaya başladığını, M.S.19. yüzyılda ise artık son şeklini aldığını göstermektedir (Kaya, 2015, s. 264). Bu ilk örneklerden sonra Çerkez kıyafetleri ile ilgili önemli bilgileri Evliya Çelebi ve diğer dönem seyyahları vermektedir. Üslup olarak abartılı bir tarzı benimseyen Evliya Çelebi Çerkezlerin kılık kepeden siyah başlık giydiklerini, üzerlerine siyah koyun yününden ince dokunmuş ihram gibi dar ve siyah aba giydiklerini yazmıştır. Ayrıca Evliya Çelebi Çerkezlerin bellerine kemer taktıklarını da vurgulamıştır (Güneş, 1969, s. 25).

İlk dönemlerden itibaren Çerkez giysi formlarında çok değişiklik olmasa da zamanla süsleme ve detaylandırmalarda bazı değişiklikler görülmektedir. Çerkezler yapı olarak dış görünüşe çok önem veren ve estetik görünümünü kıyafetleri ile tamamlayan bir topluluktur. Çerkez erkek giyiminde asaletin yanı sıra vücut hatlarını ortaya çıkaran formlarda giysiler kullanılmıştır (Görsel 1). Çerkez kadın kıyafetlerinde ise zarafet asıl dikkat çekici unsurdur (Görsel 2). Gerek beden özellikleri gerek kılık kıyafetleri gerekse farklı türlerdeki aksesuarları onların genel görüntüye verdikleri önemi göstermektedir. Çerkezlerin gelen görünümüne verdikleri bu önem, ilk dönemlerden itibaren tüm dünyada ün kazanmıştır. Dik duruşlu, asil görünüme sahip ve ince uzun yapıları ile tanınan Çerkezleri, 1840'larda Çerkezya'da bulunan Fransız jeolog ve araştırmacı Xavier Hommaire de Hell ve eşi şöyle anlatmaktadır:

"Müthiş Çerkezleri sonunda görebildim; bir çılgılık atmadan edemedim. Dehşetli görünüşlerini korumalarımız olan kazaklara nasıl nefretle baktıklarını hayatım boyunca unutmayacağım. Tepeden tırnağa silahlıydılar. Bazıları zırh giymişlerdi. Gümüş kamaları ve piştovlarının işlemeleri siyah yamçılarının altında pırlı pırlı parlıyordu. Gecenin sisi içinde tıpkı Ossian'ın masal kahramanlarını andırıyorlardı." (Öner, 2014, s. 20).

19. yüzyılın ünlü aristokrat, etnograf, folklorist ve sanat eleştirmeni Sultan Han-Girey ise Çerkez giysileri için şöyle söylemektedir:

"Çerkezler giysilerinde çok özenlidirler. Kıyafetlerini oluşturan her bir parça birbirleriyle son derece uyumludur. Giysileri çok şık ve muazzamdır." (Girey, 1978, s. 242).

Dağlık, soğuk ve karasal iklimin etkin olduğu bir bölgede yaşayan Çerkezler, yaşam şartları gibi kılık kıyafetlerini de bölgenin coğrafi koşullarına uydurmuşlardır. Çerkezlere ait ilk giysi örneklerinde, yaşanan bölgeye uyum amaçlı ergonomik detaylara ağırlık verilmiştir. Oluşturulan bu ilk giysi örneklerinde kadın, erkek ve çocuk giyimi birbirine benzer özelliklerde, rahat hareket etmeyi sağlayan

Görsel 1.
Geleneksel Çerkez Erkek Giysisi (Koçkar, 2008, s. 93).

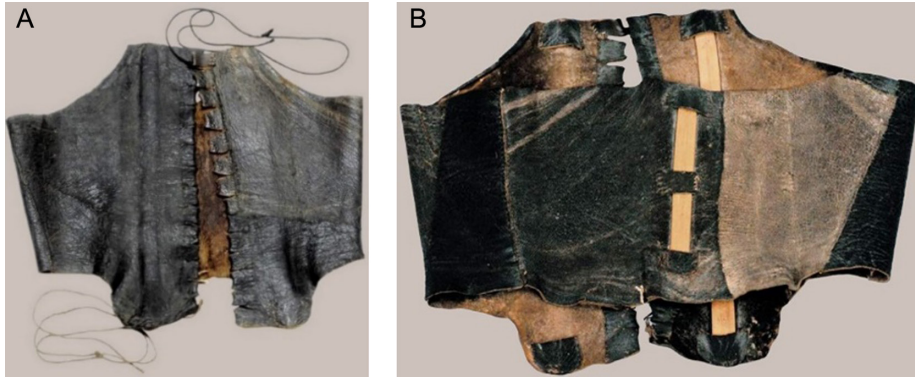
formlarda hazırlanmıştır. Çerkez giysilerinde sadece siyasi yapılanmanın oluşturduğu sosyal sınıflar arası kıyafet farklılıkları söz konusu olmuştur. Kafkasya'da siyasi yapılanma feodal sisteme dayandırılmıştır ve uzun yıllar feodal sistemin etkisi altında şekillenen siyasi yapının da etkisi ile Kafkas halkları arasında bir beylik kölelik anlayışı sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu sistem gereği oluşan kabile, aile ve sosyal sınıflarda Çerkez giysileri; kesim, form ve süsleme açısından bazı farklılıklarla şekillenmiştir (Kalaycı, 2015, s. 96). Bu farklılıklar daha çok kadın kıyafetlerinde dikkat çekmektedir ve zengin, soylu olarak kabul edilen sülalelerin kadın giysileri köle kadın giysilerine göre çok daha detaylı çalışılmıştır. Ayrıca soyluların (werk) ve kölelerin (pşhi) giysilerinde renk farklılıkları da söz konusu olmuştur. Örneğin Çerkez giysilerinde kırmızı rengin sadece soylu bir kadın tarafından giyilmesine izin verilmiştir (Muradinovna, 2021, s. 499). Bu renk ve basit bazı model değişikliklerinin dışında, tüm Çerkez kıyafetlerinin benzer model ve form özelliklerinde olması milli birlik ve beraberliğin ayrıca eski ve otoriter bir geçmişin sembolü olarak değerlendirilmektedir (Baj, 2000, s. 127)

Çerkezler ince, uzun ve düzgün fiziksel özellikleri ile tanınmaktadır. Çerkez halkı, çok uzun boylu olmamasına karşın son derece kaslı bir vücut yapısına sahiptir. Çerkez kadın ve erkekler hiçbir yaşta asla şişman olmayan insanlardır. Omuzları ve göğüs hattı oldukça

Görsel 2.
XVIII-XIX Yüzyılların Ulusal Kıyafetleri İçindeki Çerkez Kadınları (Muradinovna, 2021, s. 499).

geniş fakat belleri ince olan bu ırkın genelde saçları ve gözleri kahverengidir ve yüz hatları oldukça düzgün, burun yapıları da ince ve düzdür (Klaproth, 2013, s. 219). Çerkezlerin bu gösterişli vücut yapısına sahip olmaları, yaşadıkları bölgenin gerekliliği olarak atik, dinamik bir yaşam tarzını benimsemeleri kadar kılık kıyafet özellikleri ile de ilişkilidir. Tüm dünyada ilk dönemlerden itibaren dinçlikleri, sağlıklı görünümleri, fiziksel güçleri ve uzun ömürlü olmaları ile ün yapan Çerkezler, çocukluktan itibaren vücutlarının güzelliğini ve simetrisini geliştirmeyi ve buna uygun kıyafetler giymeyi önemsemişlerdir (Jaimoukha, 2014, s. 1). Ulaşılmak istenilen estetik görünümü ise ergenlik döneminden itibaren hem kız hem erkek çocuklarına giydirdikleri ve Çerkez kıyafetlerinin ayrılmaz bir parçası olan korsellerle sağlamaya çalışmışlardır. Vücuda sıkıca oturtulan korseller ihtışamalı bir bel ve göğüs şeklinin yanı

Görsel 3.

a, b. Çerkez Kadın Deri Korse (Anonim, 2016, s. 75).

sıra vücudun dik duruşunu da sağlamıştır (Görsel 3a ve b). Çerkez kadın ve erkek giyiminin en önemli parçalarından biri olan bu korseler, kıyafetlerin içerisinde vücudu sıkıca sararak giysi formlarının şekillenmesini de sağlamıştır. Kıyafetlerin altına ergenlik dönemi ile birlikte giyilmeye başlanılan ve vücut şekillendirici özelliklere sahip olan korseler, özellikle kız çocuklarında evlilik çağına kadar giyilmesi zorunlu bir giysi tamamlayıcısı olmuştur. Özel üretilen bu korseler, keçi, kuzu derisinden işlenmiş sahtiyan denilen ince ve yumuşak bir tür deri ile yapılmışlardır. Bu korseler biçim, malzeme, kullanım amacı, işlev ve yapılaş biçimi yönünden diğer ülkelerde üretilen ve giyilen korselerden bazı farklılıklar göstermiştir (Kalaycı, 2015, s. 96).

Çerkezlerin dikkat çekici ve ihtişamlı görünümünde hiç şüphe yok ki, kılık kıyafetlerine gösterdikleri önem ve kıyafetlerinin gösterişli kesim, form ve süslemelerine verdikleri önem yatmaktadır. Hem kadın hem erkek hem de çocuk giyiminde dikkat edilen en önemli özellik genel estetiğin korunması ve düzgün vücut hatlarını ortaya çıkaran kesimlerin uygulanması olmuştur.

19. yüzyıldan itibaren belirli model özelliklerine sahip olan Çerkez giysilerinde çok özel bazı unsurlar giysileri diğer geleneksel kıyafetlerden ayırt edici olmuştur. Giysilerde bulunan kesim ve süsleme detayları Çerkezlerin geleneksel giysilerinin her dönemde dikkat çekici olmasını sağlamıştır. İlk dönemlerde yaşanan ortamın gereklilikleri doğrultusunda şekillenen giysiler ilerleyen dönemlerde estetik boyutun önem kazanması ile kesim, form ve süsleme detaylarına ağırlık verilmesini sağlamıştır.

Geleneksel Çerkez Kadın Kıyafetleri

Gösterişli giysilerden oluşan geleneksel Çerkez kıyafetlerinde en dikkat çekici parçalar kadın giyimine aittir. Çerkez kadın giysileri genel görünümü ile asalet ve zarafet örneği olarak tanınmaktadır. Çerkez kadınları her dönemde giyim kuşamlarına dikkat etmişler ve küçük yaşlardan itibaren vücutlarının şekillenmesine, dik duruşun sağlanmasına ve bellerinin ince görünmesine dikkat etmişlerdir (Kaya, 2015, s. 264). Dikkat ettikleri bu görünümün sağlanmasında kıyafet form ve modelleri büyük önem taşımaktadır. Bu kıyafetlerin tamamı küçük yaşlardan itibaren terzilik mesleğine başlayan Çerkez kızları tarafından dikilmiştir. Yeşil, bordo, siyah, kırmızı, krem ve beyaz gibi renklerde kadife, saten ve ipek kumaşlardan dikilen bu elbiseler altın ve gümüş teller ile bazen de savatlı gümüş işlemelerle süslenmiştir (Ekşi, 2016, s. 55). Çerkez kadınları, üst bedene sıkıca oturan, alt bedende geniş kesimli ve süslemede altın işlemelerle detaylandırılan kıyafetler giymişlerdir. Bu giysi örnekleri Çerkez kadınlarının güzelliklerini ortaya çıkaracak kalıp özelliklerinde olup ince bellerini vurgulayan

formlarda hazırlanmıştır. Çerkez kadın giyiminde kumaş türlerinde ve süsleme detaylarında oluşan farklılıkların dışında giysi parçaları ve giysi modelleri her dönemde birbirine benzer özellikler göstermektedir. Model özellikleri açısından ilk dönem giysi örneklerine benzer özelliklerde hazırlanan kaftanlar ve içerisine giyilen içlik tarzı bir gömlek, pantolon, kemer, başlık ve ayakkabı geleneksel Çerkez kadın kıyafetlerinin temel parçalarıdır (Tok, 2018, s. 88).

Çerkez kadın giyiminde en dikkat çeken giysi parçası ise bir tür dış giyim örneği olması ve dolayısıyla süsleme bakımından ağırlık kazanması sebebiyle kaftanlardır (Görsel 4a ve b). Kadın kaftanları kesim, model ve form bakımından benzer özellikler göstermektedir. Sadece soylu ve köle kadınların giydiği kaftanlarda model boyu farklılıkları, süsleme, kumaş ve renk farklılıkları göze çarpar. Köylü ve köle kadınlar ve genç kızlar günlük işlerle uğraştıkları için ergonomik sebeplerden dolayı, giydikleri kaftanlarda etek boyunu kısa tutmuşlardır. Soylu Çerkez kızları günlük işlerle meşgul olmadıkları için, kaftan boyları kısa değildir ve model boyu ayak bileklerine kadar uzanır (Tok, 2018, s. 89). Genellikle içe giyilen içliğin süsleme detaylarını ortaya çıkarabilecek açıklıkta geniş "V" yakalı çalışılan kaftanlar, bele sıkıca oturan ve etek uçlarına doğru açılan bir formda kesilir. Belden aşağısı ön ortasında açık çalışılır ve yine ön ortasından içe giyilen içlik görülür. Kaftanlar özellikle koyu renkli, parlak, asil ve gösterişli kumaşlardan dikilmiştir. Açık renkli kumaşlardan dikilen Çerkez kaftan örnekleri az sayıda görülmektedir (Muradinovna, 2021, s. 500). Kaftanlarda kola uygulanan model uygulamaları giysinin gösterişini arttırmaktadır. Dirsek hattına kadar dar kesilen ve dirsekten sonra bir ek parça ile geniş bir form kazandırılan kollar, bazen kaftanların etek uçlarına kadar uzun çalışılmıştır. Kaftanlarda ön ortası, yaka çevresi, etek ucu ve özellikle de kollara dirsekten sonra eklenen parçalar süsleme açısından oldukça zengindir.

Çerkez giysilerinde Çerkezlere ait tabiat kökenli stilize motifler, gümüş, altın, sim ve sırma ipliklerle işlenmiştir. "Adiğe Dışe Yıdağ" olarak adlandırılan ve Türk işleme sanatlarında da süsleme unsuru olarak çok kullanılan sim sırma işleme tekniği, kaftanlarda süsleme açısından en çok tercih edilen işleme tekniği olarak görülmektedir (Görsel 5). Çerkezlerde giysi süslemede kullanılan altın dikiş tekniği işleme, saten dikiş, galon dokuma ve dantel örgü teknikleri olmak üzere dört farklı yöntem ile giysilere uygulanmıştır. Bu tekniklerde her işleme için ayrı desen şablonları hazırlanmıştır. İlk dönemlerde kil veya hayvansal ürünlerden özellikle de kadın ustalar tarafından hazırlanan şablonlar, ilerleyen dönemlerde kâğıt ve kartondan da kesilmiştir (Teuchezh, 2001).

Görsel 4.
a, b. 19. Yüzyıl Kadın Kaftan Örnekleri (Jaimoukha, 2014, s. 13–14).

Adiğe Dişe Yıdağe tekniği, oluşturulan bu şablonlar ile kumaş yüzeyine çizilen desenlerin oldukça zahmetli bir çalışma sonucunda kumaşa geçirilmesi işlemi içermektedir. Kuçba (2017)'ya göre, Esen Adiğe Dişe Yıdağe tekniği sık dokulu kumaşlar üzerine uygulanmakta ve işlemede, ince altın ve gümüş tellerin koyu renkli, sağlam iplikler yardımıyla, kumaşın dokuma iplik sayısına, belirli desenler oluşturacak şekilde işlenmektedir. Ayrıca, işleme bittikten sonra arka yüzüne eritilmiş balmumu sürüldüğünü

böylece yapılan işlemlerin uzun yıllar sağlam kalabildiğini ifade etmektedir (Kuçba, 2017, s. 1).

Kadın kıyafetlerinde kaftanları tamamlayan ve genel görünümüne önemli ölçüde estetik kazandıran bir diğer giysi parçası kadın içlikleridir. İçlikler, genellikle ipek kumaşlardan dikilmiştir. Kaftan kumaşlarına zıtlık oluşturmak için farklı tonlarda renkler kullanılmıştır (Ekşi, 2016, s. 56). İçliklere sıfır yaka ya da hâkim yaka uygulanmıştır. Yakadan bele kadar ön ortası, geleneksel motifler ya da geleneksel Çerkez giysilerinin en spesifik özelliklerinden biri olan ve “luneher” olarak adlandırılan geleneksel Çerkez düğmeleri ile hareketlendirilmiştir (Görsel 6). Süslemesiz olarak dikilen içliklerin üzerine de yine aynı motif ve düğmelerle süslenen göğüslükler giyilmiştir (Görsel 7). İçliklerin arka ortasına açılan ilik düğme ile kapaması sağlanmıştır ve içlikler, bele oturan, etek uçlarına doğru açılan bir formda hazırlanmıştır. Kollar kol evinden dirsekler kadar dar, dirseklerden model boyuna kadar geniş ve açılımlı kesilmiştir. Model boyu ayak bileklerine kadar uzanan içliklerin altına Çerkez kadınları genellikle içlik kumaşından dikilen bir pantolon giymişlerdir. Süvari pantolonlarına benzeyen Çerkez kadın pantolonları ne çok dar ne de çok geniş olacak şekilde hazırlanmıştır. Pantolon beli, pantolonunun kumaşından farklı bir kumaş ile bir parmak genişliğinde, ucu sırmalı, beyaz şeritten hazırlanan uçkurla bedene sabitlenmiştir (Baş, 2000, s. 129).

Çerkez kadın kıyafetleri başa ve bele takılan ve ayağa giyilen aksesuarlarla tamamlanmaktadır. Özellikle başa giyilen kepler ve üzerine örtülen başörtüleri Çerkez kadın kıyafetlerinin tamamlayıcı unsurlarıdır. Çerkez kadın kepleri farklı model özelliğinde yapılmıştır. 15–20 cm yüksekliğinde, kubbemsi bir görünümde olup

Görsel 5.
Adiğe Dişe Yıdağe (Enes, 2017).

Görsel 6.
Kadınlar İçin Göğüs Zırhı (Anonim, 2016, s. 71).

Görsel 7.
Geleneksel Çerkez Düğmeleri (Luneher) (Anonim, 2012, s. 62).

alttan üste doğru daralanlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra üstü düz olanlar ve yine 10–12 cm yükseklikte olup üstü kırık konik tarzında olanlar ve ayrıca asker kepi tarzında oval görünümde olanlar (Görsel 7). En çok kullanılan kepi modelleridir (Kaya, 2015, s. 268). Bu değişik formlarda hazırlanan keplerin altında özellikle Çerkez genç kızlar uzun saçlarını arka bedene doğru örgülü (Görsel 8). kullanmışlardır (Dakokhova ve ark., 2021, s. 135). Çerkez kızlarının saçının açık olması Çerkez geleneklerine göre saygısızlık sayılmıştır. Genç kızlar, farklı formlarda hazırlanan keplerinin üzerine beyaz tülbentler takmışlar ve evlendikten sonra bu tülbentleri eşlerine hediye etmişlerdir. Bu beyaz başörtüsü, Çerkez toplumlarında oldukça kıymetli bir hediye olarak değerlendirilmiştir (Ekşi, 2016, s. 56). Yaşça büyük olan Çerkez kadınlarının kullandıkları başörtüsü ise genellikle koyu renklerde olup elde örülerek hazırlanmıştır. Başta bulunan kepin üzerinden geçirilip önde göğüs hizasında iki ucu birleştirilip düğümlenerek kullanılmıştır. Yaşça büyük olan kadınların başörtüsü, genç kızların kullandığı başörtülerine oranla daha küçük boyutlarda hazırlanmıştır. Uçları püsküllerle hareketlendirilen başörtüleri Çerkez kadın giyiminin en önemli aksesuarları arasında yer alır. Çerkezlerde başlıklar hem erkek hem de kadınlar için, toplumsal konumu ve toplumda kişinin değerini belirleyen önemli bir unsur olmuştur (Tok, 2018, s. 94). Buna bağlı olarak da kullanımı oldukça önem taşımıştır. Çerkezler geleneksel başlıkları, günlük yaşamda ve özel günlerde kıyafetlerini tamamlayan başörtüleri ile hareketlendirerek kullanmışlardır.

Hem kadınların hem erkeklerin kullandığı, fonksiyonel olduğu kadar estetik bir görünüme sahip olan keseler başlık kumaşlarından kesilip, üzerleri yine başlıklarda ve giysilerde bulunan desenler ile süslenmiştir. Giysiler kadar özenle hazırlanan bu keseler Çerkez giyiminde vazgeçilmez bir giysi tamamlayıcı olmuştur (Cherkasov ve ark., 2015, s. 82).

Çerkezlerde hem kadın hem de erkek giyiminde kıyafetlerin ayrılmaz bir parçası, yaşa ve cinsiyete göre farklı malzeme ve tekniklerle yapılan kemerler olmuştur (Görsel 9). Çerkezler kemersiz kıyafet giymeyi saygısızlık olarak gördükleri için resmi veya resmi olmayan ortamlarda her zaman kemer kullanımına önem vermişlerdir (Baj, 2000, s. 133). Korselerle şekillendirilene bellere 3–4 cm genişliğinde takılan bu kemerler erkeklerde ve yaşlı kadınlarda deriden ve dokuma kumaşlardan yapılırken genç kadınlarda gümüşten yapılıp üzeri farklı motiflerle süslenmiştir. Kemerlere Çerkezlerde sembolik anlamlar da yüklenmiştir. Kemer takan insanların nazardan ve hastalıklardan korunabileceğine olan inanç kemer kullanımını arttırmıştır. Önden bir toka ile kapatılıp açılan ve genellikle gümüş üzerine geleneksel motiflerin işlenmesiyle yapılan kemerler giysilerde estetik görünümün sağlanmasına büyük katkı sağlamıştır.

Çerkez giyiminde ayakkabılar da oldukça dikkat çekicidir. Kız çocuklarına küçük yaşlardan itibaren ayaklarının taraklı olması için mestler giydirilmiştir. Mestlerle iyice sıkılan ayaklar, yine oldukça sıkı ve dar ayakkabılar ile şekillendirilmeye çalışılmıştır (Dakokhova ve ark., 2021, s. 140). Deri ve sahtiyandan siyah renkte yapılan ayakkabıların özellikle kadın için olanları çeşitlilik bakımından oldukça zengindir. Uzun kadın kaftanlarının altına giyilen en dikkat çekici kadın ayakkabısı ise "pkhe tsuke" adı verilen ahşap ayakkabılardır (Görsel 10). Genellikle soyluların giydiği bu ayakkabıların yüksekliği 12 cm'dir. Ayakkabılar kadifelerle kaplı fildişi ve gümüş ve altın takılar ile süslenmiştir (Kaya, 2015, s. 270).

Yöntem

Geleneksel Çerkez kadın giyimlerinin kültürel unsurlarını esas alarak günün trendlerine uygun kadın giysi tasarımları oluşturmayı

Görsel 8.
Geleneksel Çerkez Başlığı ve Başörtüsü (Anonim, 2016, s. 90–84).

amaçlayan araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Koleksiyon hazırlama sürecine dair takip edilen aşamalar eylem araştırması ile yapılmıştır. Mevcut durumu analiz etmek, belirlemek, değerlendirmek ve bu değerlendirme sonrası yeni fikirler oluşturmak eylem araştırmalarının amacıdır (Johnson, 2015, s. 43). Uygulama/karşılıklı iř birliği/tartışma odaklı eylem araştırması türü, uygulamayı geliştirmeye yönelik bir yaklaşımdır. Eylem süreci; problemi belirleme, veri toplama, veri analizi, eylem planı belirleme, eylemi gerçekleştirme, alternatif ya da yeni bir eyleme karar verme aşamalarından oluşmaktadır (Yıldırım & şimşek, 2008, s. 297).

Çalışmada ilk olarak geleneksel Çerkez kadın giysileri araştırılarak kullanım alanı aşışından yapılan incelemelerden elde edilen veriler değerlendirilmiş, görsel ve yazılı kaynaklar taranmış, araştırmanın

çerçevesine uygun şekilde çalışmaya aktarılmıştır. Araştırmanın uygulamalı tasarımı aşaması ise; “Национальный музей Республики Адыгея каталог традиционной одежды и золотого шитья” (Adigilerin Geleneksel Giysileri ve Altın Dikişleri) isimli katalogta yer alan geleneksel giysilerden esinlenilerek gerçekleştirilmiştir. Geleneksel Çerkez giysilerinin biçim, süsleme, kullanım özellikleri ve kültürel öğelerinden esinlenilerek modern kadın dış giysi tasarımları yapılmıştır. Oluşturulan kapsül kadın giysi koleksiyonunun ilham kaynağını ifade eden Çerkez geleneksel kadın giysilerinin kullanım alanları, kültürel özellikleri, model, kesim, süsleme özellikleri değerlendirildiğinde yeni giysi modellerinde bulunması gereken temel tasarım unsurları şu şekilde belirlenmiştir;

- Geleneksel Çerkez kadın giysilerinin dış giyim olarak kullanılmalarından yola çıkarak koleksiyondaki tasarımlar aynı amaca uygun olarak giysi türü aşışından dış giyim olmalı,

Görsel 9.
Çerkez Kadın Kemerini (Jaimoukha, 2014, s. 9).

Görsel 10.
Çerkez Kadın Ayakkabısı, (Pkhe Tsuke) (Anonim, 2016, s. 95).

- Giysilerin tasarım özellikleri günün modasına ve Çerkez giysilerin ikonik değerlerine uygun olarak şekillendirilmeli,
- Modern dış giysi tasarımlarında geleneksel Çerkez kadın giysilerinin yaygın renkleri ve günün renk trendleri kullanılmalı,
- Geleneksel Çerkez giysilerinde yer alan sırma işlemler ve desenler koleksiyon parçalarında yoğun olarak vurgulanmalı,
- Seri üretim için 30–50 yaş arası kadın kitle modasına hitap edecek modeller olmalı,
- Modeller, orta yaş kadın tüketiciler tarafından tercih edilecek kesim (form) özellikleri barındırmalıdır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde çalışmada hazırlanan koleksiyonun aşamaları sunulmuştur. Koleksiyonun teması geleneksel Çerkez giyimleri olması nedeniyle öncelikle bu alanda araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Geleneksel giysiler esas alınarak hazırlanan süreç için alan yazında yer alan koleksiyon hazırlama aşamalarından farklılıklar taşıyan, yeni ve özgün bir yol haritası oluşturulmuştur.

İhtiyaç: Sürdürülebilirlik olarak belirlenmiştir.

Problem Analizi: Çevre ve ekonomi alanlarındaki sürdürülebilirlik çalışmaları oldukça fazla olmasına rağmen kültürel sürdürülebilirlik ile ilgili uygulamalı akademik çalışmalara daha az rastlanılmıştır. Özellikle geleneksel giysilere yönelik çalışmalarda yeniden tasarım yapılması konusunda kavramsal ve uygulamalı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Kültürel sürdürülebilirliğin geleneksel giysiler kapsamında gerçekleştirilmesi, bu giysilerin özelliklerinin gelecek nesillere aktarılması, geleneksel giysiler esas alınarak tasarım uygulamaların yapılması gerekmektedir.

Kavramsal Süreç: Çalışmanın kavramsal kısmında öncelikle dünyadaki moda trendleri araştırılmıştır. Belirlenen sezona dair mega trendlerin neler olduğu, konu, renk ve doku açısından gelecek sezonlarda moda sektörünü nelerin etkileyeceği ortaya çıkarılmıştır. Mega trendler kapsamında konu, form, renk, desen, doku açısından incelemeler yapılmıştır. Mega trendlerdeki yönlendirmeler kapsamında koleksiyon konusu mikro düzeyde sürdürülebilirlik ve teması geleneksel Çerkez giysileri olarak seçilmiştir. Bu nedenle Geleneksel Çerkez giysilerinin neler olduğu ve bu giysilerin kullanım alanları, kumaş, malzeme, form ve süsleme özellikleri kavramsal olarak detaylı araştırılmıştır.

Hedef Sezon ve Trend Analizi: Kapsül koleksiyonun 2024–2025 Sonbahar-Kış sezonu için hazırlanmasına karar verilmiştir. ISPO mega trendleri incelendiğinde 1. mega trendin *Spor Birliği (Sports Syndicate)*, 2. mega trendin *İleri Odak (Forward Focus)*, 3. mega trendin *Performans Ruhunu (Performance Psyche)* olduğu ortaya çıkmıştır. Mega trendlerin özet içeriği Tablo 1'de verilmiştir (ISPO Texttrends, t.y.).

2023–2024 sonbahar kış dönemi renk trendleri incelendiğinde; trend analiz şirketi WGSN'nin renk kodlama şirketi The Color Code ile birlikte 2024 yılının rengini Apricot Crush olarak belirlediği görülmüştür. Pantone renk enstitüsü ise 2023'ün rengini 18–1750 kodlu Viva Magenta olarak açıklamıştır. Doğada fazlasıyla bulunan Viva Magenta mor, kırmızı ve pembe tonlarını barındıran canlılık ve güçlülüğü simgeleyen bir renk olarak yer almıştır. WGSN ve Coloro ise, Barbicore pembedinin yerini sıcak şeftali turuncusu rengine bırakacağını ifade etmişlerdir. Kırmızının tonlarını barındıran 2023 yılının Viva Magenta rengi ve kahverengi

Tablo 1.
ISPO 2024–2025 Sonbahar-Kış Mega Trendleri ve Renk Tahminleri

Spor Birliği (Sports Syndicate)	İleri Odak (Forward Focus)	Performans Ruhunu (Performance Psyche)
Tekstil ve moda sektörü bir araya geldiğinde, elyaftan tüketiciye kadar tedarik zinciri boyunca baştan sona işbirliği olduğunda endüstri daha büyük bir hızla ilerleyecektir. Sürdürülebilir gelişmeler, marka işbirlikleri ve tüketici girdisi açısından sendika etkisi yaratarak, lider, baskın üye olmadan sektörün daha iyi olması için ekip çalışması olmalıdır. Çevre sorunlarını çözmek için nasıl çalışıldığına dair tutarlı bir mesaj oluştururken hem sektör birliğiyle, hem de tüketiciyle etkileşim halinde olmalıdır. Birleşelim, dinleyelim, öğrenelim ve dünyadaki değerleri ve zorlukları anlayalım. Paris anlaşması ile oluşturulduğu gibi tek başına bir yola odaklanmak yerine grup katılımı, daha verimli tekstil süreçleri ve kaynak kullanımı yoluyla çevreyi daha temiz, daha yeşil ve yaratıcı hale getirmelidir. Belirlediğimiz hedeflere ulaşmamıza katkı sağlayarak daha büyük fayda için kullanılacak bir bilgi arşivi oluşturulmalıdır.	Dijital devrime alıştığımız gibi metaverse'nin patlaması ile artık hem dijital hem de fiziksel dünyalarda paralel yaşamlara sahip olabiliyoruz. Markalar kendilerini sanal gerçeklik dünyasına kaptırmaya, kendi dünyalarını yaratmaya, özel olarak tüketicilerin avaturları için kapsül koleksiyonlar ve sınırlı sürümler tasarlamaya, aynı zamanda yüksek satışlar yaratarak dikkat ekonomisine hitap etmeye hevesli hale gelmiştir. Meta dünyalar için kapsül koleksiyonları yaratan markaların avantajları teşhir, potansiyel tüketiciler için yeni bir deneyim veya aynı kıyafetleri giymenin "mini-me" yönüdür. Sanal ve gerçek olmak üzere her iki dünyanın da en iyisini yaratmada perakende mağazalarında sürükleyici deneyimler oluşturmak için dijital sanat eserleri kullanılıyor. Gerçek dünyada da sanal kripto para birimi artık mağaza içi markalar tarafından kabul ediliyor.	Performans, spor ve dış mekan giyimleri için en önemli özelliktir. Performans; sektördeki diğer gelişmelerle birlikte aktiviteyi koruma ve geliştirmede giyenin performansından tekstil ve nihai ürün performansına, sürdürülebilirlikten ürün imalatındaki ve teknik süreçlerdeki değişikliklere kadar uzanan bir yelpazededir. İstenen performansın temel özellikleri sadece malzeme sektörüne değil, aynı zamanda tüketicinin yaşam tarzına da bağlıdır. Kumaş ve ürün tasarımında çok yönlülük devreye girdiğinden hem fiziksel hem de zihinsel sağlığın önemi bir ürüne katma değerle birlikte işlevsellik kazandırılmasına bağlıdır. Fiziksel performans ve tasarım performansı tüm seviyeleri etkileyen parametredir. "Daha iyi satın al, daha az satın al" mantrası, "bir sat, katma değer elde et" mantrasına yol açar. Tekstil ve moda markaları tasarım ürününü aracılığı ile nihai tüketicilerin aracılığıyla beklediği katma değeri almak zorundadır.
		

Image: Apricot Crush - WGSN and Coloro's FW23/24 Colour Report. Courtesy: WGSN

Görsel 11.

WGSN 2024–2025 Sonbahar/Kış Ana Renk Tahmini (WGSN, t.y.).

ile sarıyı içinde barındıran 2024 yılının Apricot Crush'i belirlenen tema ile uyumlu renk skalasına sahiptir (Bazaar, t.y.).

Sezonun moda trendleri değerlendirildiğinde; 2024 kış döneminde pozitif etki yaratan pastel renk çeşitleri kullanılacağı ve rahat kesimlerin yer alacağı ortaya çıkmıştır (Görsel 11). Son dönemlerde yaşanan pandemi, doğal afetler, sosyal ve ekonomik faktörler nedeniyle rahatlığa duyulan ihtiyacı arttırdığı belirtilirken, yeniden toparlanma duygusuyla süslemelerin giysilerde yoğunlaşacağı ifade edilmektedir. Takım ve döpiyeslerin sınırlarını ofislerden sokağa doğru genişleteceği, aynı zamanda bol kalıplar kullanılırken, feminen tarza vurgu yapan ince detayların da tasarımlarda yer alacağı öngörülmektedir. 2024 yılı sonbahar-kış sezonunda desenler, dokular, katmanlar ve hacimler moda trendleri arasında yoğun olarak yer bulacaktır.

Koleksiyon Temasının Yapılandırılması: Araştırma kapsamında yer alan giysi modelleri orta yaş kadın tüketicilerin kullanımına yönelik beklentileri dikkate alınarak tasarlanmıştır. Geleneksel Çerkez

kadın giysilerinin tema olarak seçildiği koleksiyon hazırlama sürecinde tasarımlarda kullanılacak koleksiyonun hedef kitlesine yönelik araştırma yapılmıştır.

Geleneksel Çerkez kadın giysilerine ait özellikler belirlenirken, kültürel açıdan bu giysilerin taşıdıkları tasarım parametreleri incelenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde giysilerin kullanım amacına göre biçim, kumaş ve süslemelerde farklılıklar gösterdikleri, çoğunlukla düz renk dokumalar tercih edildiği görülmektedir. Kumaş türleri olarak ise yün, kadife, çuha, ipek, pamuklu kumaş ve saten kullanıldığı belirlenmiştir. Geleneksel giysilerde modellerin yoğun süsleme desenleri ve motifleri barındırdıkları görülmektedir. Renkler kumaş türlerine göre çeşitlilik göstermesine rağmen giysilerde çoğunlukla kiremit rengi, siyah, lacivert, yeşil ve kahverengi tonlarının yer aldığı ortaya çıkmıştır. Geleneksel Çerkez giysi örneklerinde baskın olan karakteristik özellikler göğüs zırhı ve süsleme unsurlarının kullanılmasıdır. Süsleme teknikleri ve kullanılan desen özellikleri Çerkez giyiminde oldukça çeşitlidir. Geometrik ve bitkisel desenler sim sırma ipliklerle işlenmiştir. Süsleme kompozisyonlarında kenar hatlarını sınırlandırmak ve dikiş izlerini kapatabilmek için şerit ve kaytan kullanılmıştır. Kavramsal tasarım aşamasında elde edilen bilgiler değerlendirilmiş ve tasarım sürecinin kuluçka dönemi gerçekleşmiştir. Çerkez giysilerinin görsel sunumları için giysi özelliklerini yansıtan tema panosu hazırlanmıştır. Adyge Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Adyge Cumhuriyeti Ulusal Müzesi'nden resmi izin alınarak arşivine ulaşılmıştır. *Adigelerin Geleneksel Giysileri ve Altın Dikişleri*. 2016 kataloğundaki görsellerden yararlanılarak araştırmacılar tarafından koleksiyon teması için kolaj yapılmıştır.

Geleneksel Çerkez kadın giysi örneklerine yer verilen tema panosunda tasarımlara ilham kaynağı oluşturabilecek biçim, süsleme, doku ve renk özelliklerine ilişkin görseller bulunmaktadır (Görsel 12). Farklı yapıdaki geleneksel Çerkez kadın giysi örnekleri malzeme, kalıp ve desen özellikleri açısından incelenmiştir.

Detaylandırma ve Çalışma Çizimleri: Kapsül koleksiyonun hazırlanmasında araştırma ve kuluçka döneminin arkasından aydınlanma ile fikir üretme aşamasına geçilmiştir. Tasarımların gelişmeye başlaması ile form ve biçim açısından eskiz çizimleri

Görsel 12.

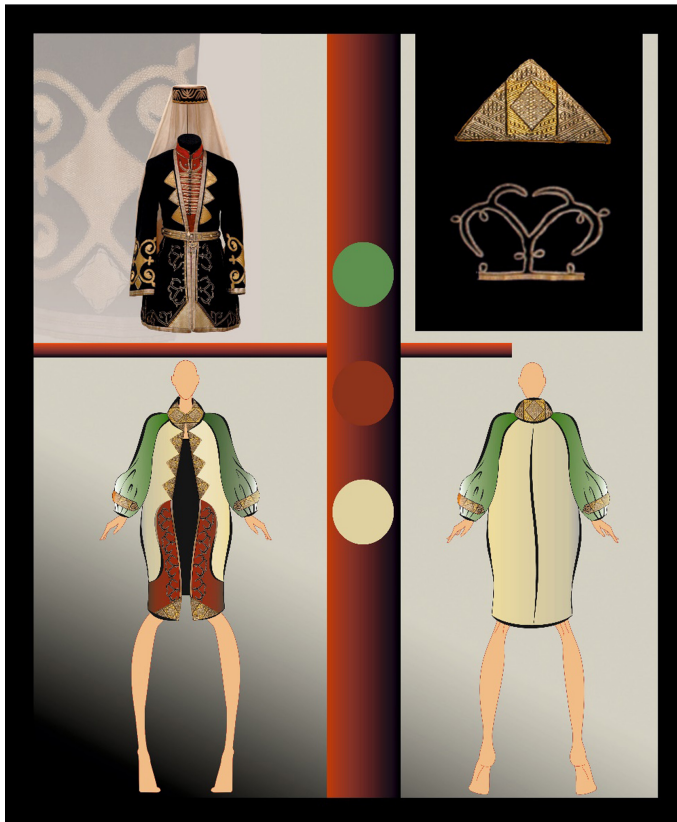
Koleksiyon Tema Panosu (Anonim, 2016, Mangır & Harmankaya, 2023).

yapılmıştır. Kapsül koleksiyonun hazırlanmasında geleneksel giysilerin form ve biçim özelliklerine birebir benzer tasarımların oluşturulmasından kaçınılarak modellere yorum katılmasına dikkat edilmiştir. Özellikle form açısından modellere benzer tasarımlara sektörde yaygın olarak rastlanmaktadır. Bu nedenle geleneksel giysilerin süsleme açısından özgün değerleri korunarak form ve biçim açısından yeni tasarımlarda zıtlık yakalanmak istenmiştir. Oluşturulan koleksiyonda esas alınan geleneksel giysilerin süsleme motiflerinin ve detaylarının korunmasına dikkat edilerek giysi formlarında ve biçimlerinde güncel moda trendlerine yönelik tasarım unsurları vurgulanmıştır. Eskiz çizimleri arasından seçilen modeller üzerinde varyasyon çizimleri oluşturulmuştur. Bu süreçte tasarımlar el çizimleri ile ilerlemiştir. Varyasyon eskizleri üzerinde renk, kumaş, malzeme, süsleme tekniği, desen ve motifler kurgulanmıştır. Geleneksel giysilerde kültürel değerlere dair unsurların bozulmasını engellemek için süsleme teknikleri, desenleri ve motifleri tasarım modellerinde kullanılmaya çalışılmıştır. Detay çalışmaları planlanan modeller arasından seçimler yapılarak değerlendirme ve rafine etme süreci başlatılmıştır. Koleksiyonda yer almasına karar verilen modeller bilgisayar ortamında çizilerek renklendirilmiştir. Teknik föyleri hazırlanan modellerin analizleri yapılmıştır.

Katalogün 61. sayfasındaki geleneksel Çerkez kadın giysisinden esinlenilerek araştırmacılar tarafından özgün giysi tasarımı oluşturulmuştur (Çizim 1). 19. yüzyıl sonu kadın kaftanı yünlü kumaştan yapılmış olup, brokar kumaş ve galonlarla Sim Sırma İşleme (Adıge Dişe Yıdage) tekniği ile süslenmiştir. Geleneksel Çerkez kadın kaftanından esinlenilerek oluşturulan 1. giysi modeli; kiremit rengi, krem ve eflatun renklerdeki yün kaşe kumaştan

tasalanmıştır. Düz forma sahip beden, bol kesimli olup hâkim yakalıdır. Boyu diz hattında sonlandırılan model reglan kolludur. Bileklere doğru genişletilerek bolluk oluşturulan kol uçları şerit bantlarla toplanmıştır. Her iki ön bedende bel hattından başlayarak etek ucuna doğru simetrik inen S kıvrımlı kesikler oluşturulmuştur. Giyside ilham alınan modelden tamamen farklı bir form oluşturulurken süsleme açısından geleneksel unsurlar yeni tasarımda korunmuştur. Özellikle üçgen formundaki sırma işlemeli motifler esas alınan kaftandaki gibi ön ortası kenarlarına ve etek ucu ile ön ortasının kesişim köşesine yerleştirilmiştir. Üçgen motiflerindeki sırma işlemler yakanın ve kollardaki bantların tüm yüzeyini kaplamaktadır. Kıvrımlı kesiklerin olduğu alanda ön ortası kenarlarına geleneksel kaftanda bitkisel kökenli motifler sıralanmıştır. Giysinin arka bedeni ön beden ile aynı model özelliklerine sahip olup fiziksel konfor açısından öndeki kıvrımlı kesiklere ve süslemelere arkada yer verilmemiştir.

Adıgelerin Geleneksel Kıyafetleri ve Altın İşlemleri kataloğunun 46. Sayfasındaki geleneksel Çerkez kadın giysisinden esinlenilerek araştırmacılar tarafından özgün giysi tasarımı oluşturulmuştur (Çizim 2). 1962 Çerkez kadın kaftanı esas alınarak tasarlanan, gülkurusu ve acı kahverengi kadife kumaştan olup kruvaze kapanmalıdır (Çizim 2). Dış giysi tasarımı modeli, A formda V yakalı olarak oluşturulmuş, giysinin kapanması ise geleneksel göğüs zırhı ile sağlanmıştır. İki bloklu renk tercihi yapılan giysinin etek ve kol ucu kenarlarına kalın bantlar geçirilmiştir. Etek ucunun ön ortası ile birleştiği köşeye ve arka etek ucu bandında yan köşelere üçgen formundan çıkan bitkisel kökenli motif yerleştirilmiştir. Kol uçlarına, üçgenlerin üzerinde çiçek yaprağı şeklinde desenler, sıralı biçimde dizilmiştir.

Çizim 1.
Dış Giysi Tasarımı 1. Model (Anonim, 2016, s. 61, Mangır & Harmankaya, 2023).

Çizim 2.
Dış Giysi Tasarımı 2. Model (Anonim, 2016, s. 46, Mangır & Harmankaya, 2023).

Çizim 3.
Dış Giysi Tasarımı 3. Model (Anonim, 2016, s. 77, Mangır & Harmankaya, 2023).

Adigelerin Geleneksel Kıyafetleri ve Altın İşlemeleri kataloğunun 77. Sayfasındaki geleneksel Çerkez kadın giysisinden esinlenilerek araştırmacılar tarafından özgün giysi tasarımı oluşturulmuştur (Çizim 3). Geleneksel Çerkez kadın kaftanından esinlenilerek oluşturulan 3. model pelerin formundadır. Kiremit rengi, krem ve lacivert renklerin seçildiği tasarımda kadife kumaş tercih edilmiştir. Sıfır yakalı giysi tasarımının kapanması önden göğüs zırhı ile sağlanmıştır. Göğüs hattında oluşturulan roba şeklindeki kavisli kesikten pelerin parçaları inmektedir. Giysinin model boyu diz hizasında sonlandırılmıştır. Ön ortası kenarları ile etek ucunun birleştiği köşelerde, esas alınan geleneksel giysideki süsleme motifi Sim Sırma İşleme (Adiğe Dışe Yıdağe) tekniği ile uygulanmıştır. Giysinin arka bedeni ön beden ile aynı model özelliklerine sahiptir. Arka bedendeki kavisli kesiğin sağ omuz hattına ve etek ucu sol köşesine ön bedendeki süsleme motifi tekrarlanmıştır.

Adigelerin Geleneksel Kıyafetleri ve Altın İşlemeleri kataloğunda 79. Sayfadaki geleneksel Çerkez kadın giysisinden esinlenilerek araştırmacılar tarafından özgün giysi tasarımı oluşturulmuştur (Çizim 4). 19. yy başlangıcı geleneksel Çerkez şenliği kadın üçteği esas alınarak oluşturulan 4. model X formunda tasarlanmıştır. Kiremit rengi ve siyah renk çuha kumaş tercih edilen model hâkim yakalıdır. Belden kesikli olan model, omuzdan inen kuplarla üst beden vücuda oturtulmuştur. Önden açık olan giysinin kapanması göğüs zırhı ile sağlanmıştır. Model boyu diz hizasında sonlandırılan giysinin alt bedeni omuzdan inen kuplarla prenses açılım yapılarak genişletilmiştir. Evaze formunda olan alt etek ucuna geniş bantlar geçirilmiştir. Alt bedende ön ortası kup parçalarına ve etek ucu bantlarına geleneksel giyside kullanılan süsleme motifleri yerleştirilmiştir. Bitkisel kökenli stilize motiflerinden oluşan

Çizim 4.
Dış Giysi Tasarımı 4. Model (Anonim, 2016, s. 79, Mangır & Harmankaya, 2023).

desen dikey ve yatay olarak sıralı şekilde tasarımda zıtlık ilkesi kapsamında planlanmıştır. Süslemelerde kordon tutturma, aplike ve sim sırma işleme (Adiğe Dışe Yıdağe) teknikleri kullanılmıştır. Giysinin arka bedeni ön beden ile aynı model özelliklerine sahip olup fiziksel konfor ve vurgu açısından öndeki süslemelere arkada yer verilmemiştir. Arka beden kup parçalarında iki farklı renk kullanılarak bloklar oluşturulmuştur.

Adigelerin Geleneksel Kıyafetleri ve Altın İşlemeleri kataloğunda 56. sayfadaki geleneksel Çerkez kadın giysisinden esinlenilerek araştırmacılar tarafından özgün giysi tasarımı oluşturulmuştur (Çizim 5). 20. yüzyıl geleneksel kadın kaftanından yola çıkılarak tasarlanan 5. giysi modeli A formda olup hâkim yakalıdır. Gri ve lacivert renk yünlü çuha kumaş tercih edilen giysinin ön ortasından olan kapanması göğüs zırhı ile sağlanmaktadır. Geleneksel Çerkez kadın giysilerinin kollarındaki model özelliklerinden esinlenilerek hazırlanan tasarımda kollar vurgulanmıştır. Omuzlardan itibaren drapeli oluşturulan kollar iki renk kumaş ile katmanlı şekilde planlanmıştır. Giysinin kol uçları oval ve geniş formda esin kaynağı geleneksel giysiye öykünerek yapılandırılmıştır. Tasarlanan modelin etek ucu ön ortası kenarlarına karşılıklı olacak şekilde simetrik desenler yerleştirilmiştir. Etek ucundan yukarı doğru yükselen S kıvrımlı ve dairesel desenlerin arasına yapraklar yerleştirilerek süsleme kompozisyonu hazırlanmıştır. Tasarımın arka bedeni ön beden ile aynı model özelliklerine sahiptir. Modelin ön bedeninde kullanılan süsleme kompozisyonu arka bedende tamamlanmıştır.

Adigelerin Geleneksel Kıyafetleri ve Altın İşlemeleri kataloğunda 53. Sayfadaki geleneksel Çerkez kadın giysisinden esinlenilerek

Çizim 5.
Dış Giysi Tasarımı 5. Model (Anonim, 2016, s. 56, Mangır & Harmankaya, 2023).

araştırmacılar tarafından özgün giysi tasarımı oluşturulmuştur (Çizim 6). Kapsül giysi tasarım koleksiyonunda yer alan 6. model 20.yy. ilk yarısı geleneksel Çerkez kadın elbisesi esas alınarak tasarlanmıştır. Tafta kumaş ve kadife şeritlerden üretilen geleneksel giysinin süslemeleri sim sırma işleme (Adiğe Dışe Yıdağ) tekniği ile yapılmıştır. Çalışma kapsamında tasarlanan giysi modeli ise siyah kadife ve kiremit rengi çuha kumaştan planlanmıştır. Hâkim yakalı model, ön ortasından düz kapanmalıdır. Belden kesikli olan tasarımda üst beden omuzdan inen kuplarla vücuda oturtulmuştur. Model boyu diz altında sonlandırılan giysinin alt bedeni etek ucuna doğru evaze olarak genişletilmiştir. Esas alınan giysinin süsleme desenleri modelin bel kesliğine kadar ön ortasında karşılıklı uygulanmıştır. Giysinin alt bedeninde ise sağ etek ön ortasına bitkisel kökenli stilize çiçek motifli sıralı yerleştirilmiştir. Giysinin sol alt bedeni etek ucuna aynı süsleme motifleri yatay olarak kurgulanmıştır. Bel kesliğinin altındaki alt bedende kapanmanın devamı yarım beden göğüs zırhı ile sağlanmıştır. Göğüs zırhının geleneksel kullanım yerine farklı bir yorum katılmıştır. Süslemelerde sim sırma işleme (Adiğe Dışe Yıdağ) tekniği kullanılmıştır. Giysinin arka bedeni, ön beden ile aynı model özelliklerine sahiptir. Arka bedende konfor açısından süslemeler sadece etek ucu kenarlarına uygulanmıştır.

Adigelerin Geleneksel Kıyafetleri ve Altın İşlemeleri s. 47'deki geleneksel Çerkez kadın giysisinden esinlenilerek araştırmacılar tarafından özgün giysi tasarımı oluşturulmuştur (Çizim 7). 20. yy. ilk yarısına ait geleneksel Çerkez kadın kaftanı siyah kadife kumaştandır. Kaftanın süslemeleri sim sırma işleme (Adiğe Dışe Yıdağ) tekniği ile yapılmıştır. Koleksiyonda tasarlanan 7. giysi modeli hâkim yakalı ve önden düz kapanmalıdır. Mor ve siyah

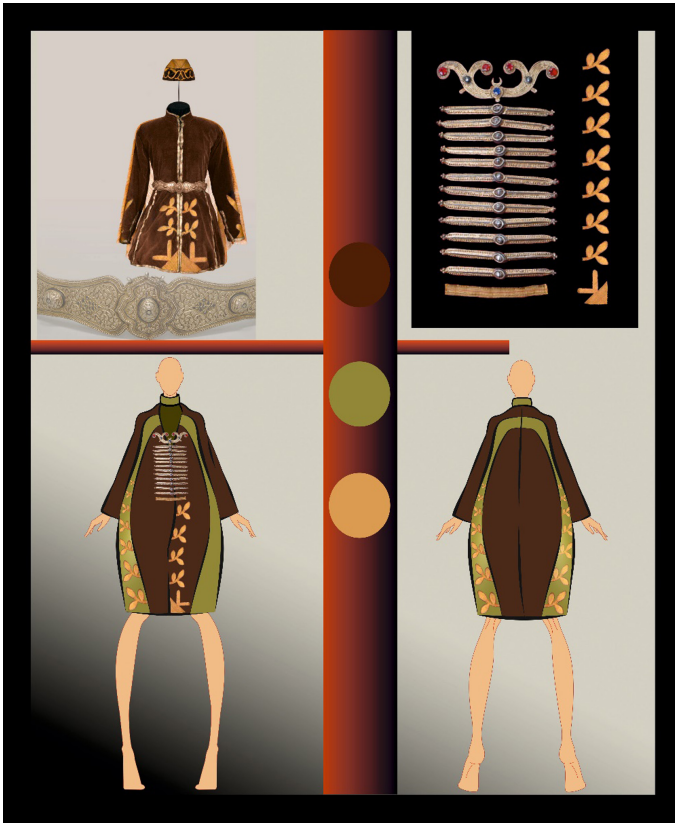
Çizim 6.
Dış Giysi Tasarımı 6. Model (Anonim, 2016, s. 53, Mangır & Harmankaya, 2023).

kadife kumaş ile oluşturulan modelin önde omuzdan bel altına kadar inen V kesliği bulunmaktadır. Kesik paçalarının üzerine geleneksel kaftandaki süsleme desenleri sıralı olarak aktarılmıştır. Giysinin alt bedeninde bel hattı yan kenarlarından ön ortası kalça hizasına doğru verev inen korsaj kesliği oluşturulmuştur. Korsajlara birleştirilen etek bol kesimli olup etek ucu korsaja zitlık oluşturacak şekilde kavislidir. Beldeki korsajın altından şeritler sarkıtılmıştır. Çerkez giyimlerinde sıklıkla görülen önlüklere gönderme olacak şekilde yorumlanmıştır. Detayların ve süslemelerin yoğun kullanıldığı giyside denge ve kullanılabilirlik açısından düz takma kol tercih edilmiştir. Tasarlanan modelin alt bedeni esas alınan geleneksel giysinin süsleme motifleri ile bezenmiştir. Giysinin arka bedeni ön beden ile aynı model özelliklerine sahip olup süsleme kompozisyonu alt bedende devam ettirilmiştir.

Adigelerin Geleneksel Kıyafetleri ve Altın İşlemeleri kataloğunun 63. sayfadaki geleneksel Çerkez kadın giysisinden esinlenilerek araştırmacılar tarafından özgün giysi tasarımı oluşturulmuştur (Çizim 8). 20. yy. ilk yarısına ait geleneksel Çerkez kadın kaftanı kahverengi kadife kumaştan yapılmıştır. Hâkim yakalı olan kaftanın kol uçları ve ön ortası etek ucu kenarlarında süslemeler yer almıştır. Kapsül koleksiyon kapsamında oluşturulan 8. giysi tasarımı bol kesimli ve hâkim yakalıdır. V şeklinde kesimi bulunan yaka kısmına göğüs zırhı yerleştirilmiştir. Giysinin bedeni V şeklindeki açıklıklardan başlayarak etek ucuna kadar devam eden kup kesiklerine sahiptir. Yeşil ve kahverengi kadife kumaş ile tasarlanan model reglan kolludur. Kuplar ve göğüs açıklığında yeşil kadife kumaş kullanılarak renk blokları oluşturulmuştur. Sol beden ön ortası kenarlarında kaftandaki geleneksel yaprak motifleri sıralı

Çizim 7.
Dış Giysi Tasarımı 7. Model (Anonim, 2016, s. 47, Mangır & Harmankaya, 2023).

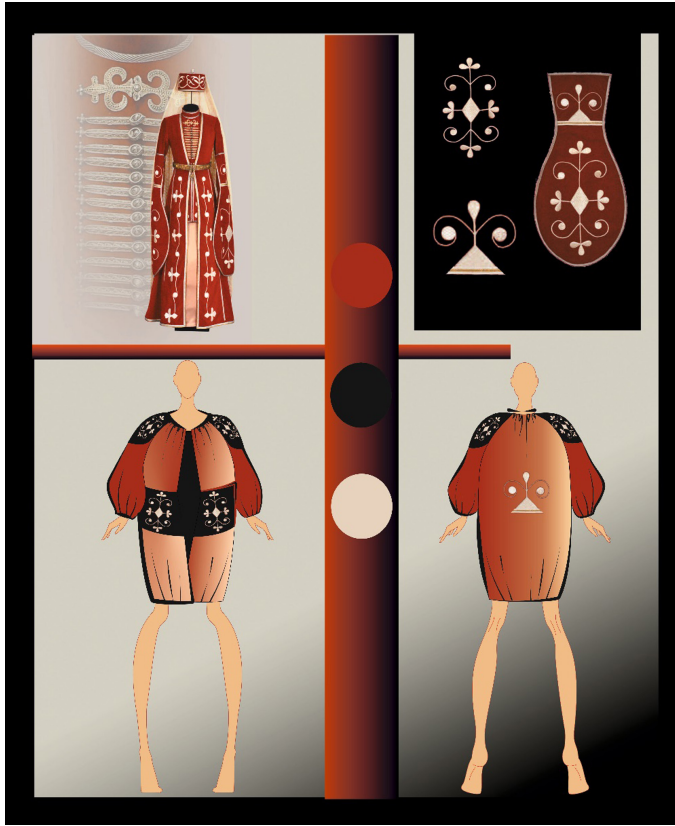
Çizim 8.
Dış Giysi Tasarımı 8. Model (Anonim, 2016, s. 63, Mangır & Harmankaya, 2023).

olarak kullanılmıştır. Etek ucu köşesine esas alınan geleneksel giysideki kullanıma gönderme olarak üçgen motifi yerleştirilmiştir. Giysinin sağ beden kup parçasına yaprak motifleri etek ucunda daha büyük başlayıp yakaya doğru küçülecek şekilde şekline göre sıralı yerleştirilerek kompozisyon oluşturulmuştur. Giysinin arka bedeni ön beden ile aynı model özelliklerine sahip olup ön kupa parçasındaki süsleme kompozisyonu arka beden kup parçalarında tekrarlanmıştır.

Adigelerin Geleneksel Kıyafetleri ve Altın İşlemeleri kataloğunda 60. Sayfadaki geleneksel Çerkez kadın giysisinden esinlenilerek araştırmacılar tarafından özgün giysi tasarımı oluşturulmuştur (Çizim 9). 19. yy. sonuna ait geleneksel Çerkez giysisi esas alınarak tasarlanan 9. giysi modelinde siyah ve kiremit rengi çuha kumaş kullanılması planlanmıştır. Hâkim yakalı ve bele oturan formdaki modelde, omuzlardan etek yanlarına doğru kıvrılarak inen kuplar bulunmaktadır. Ön ortasından açık olan tasarımın kapanması göğüs zırhı ile sağlanmıştır. Giysinin alt bedenindeki kavisli kuplarda cepler oluşturulmuştur. Üst bedende omuzlardan inen yan kuplar bel hattında verev kesiklidir. Ön bedenden daha uzun olan arka beden etek ucu yuvarlak formda aşağı doğru uzamaktadır. Tasarımda alt bedene yapılan vurgu nedeniyle kollarla düz takma kol tercih edilmiştir. Esas alınan geleneksel giyside dikkat çeken kol detayı, tasarlanan modelde ise bedene yansıtılmıştır. Giysi tasarımında arka beden omuzlardan kuplu ve bel hattında verev kesiklidir. Giysinin arka alt bedeninde geleneksel giysideki kol özelliği kullanılarak kavisli etek formu oluşturulmuştur. Modelin ön ve arka alt bedeninde esas alınan giysideki geometrik ve bitkisel süsleme kompozisyonu kullanılmış ve yüzeye nakış tekniği ile uygulanması planlanmıştır.

Çizim 9.
Dış Giysi Tasarımı 9. Model (Anonim, 2016, s. 60, Mangır & Harmankaya, 2023).

Çizim 10.
Dış Giysi Tasarımı 10. Model (Anonim, 2016, s. 76, Mangır & Harmankaya, 2023).

Adigelerin Geleneksel Kıyafetleri ve Altın İşlemeleri kataloğunda 76. sayfadaki geleneksel Çerkez kadın giysisinden esinlenilerek araştırmacılar tarafından özgün giysi tasarımı oluşturulmuştur (Çizim 10). 20. yy. sonlarına ait geleneksel Çerkez kadın giysisi kiremit rengi kadife kumaştandır. Kapsül koleksiyonda tasarlanan 10. giysi modeli form olarak bol kesimli olup sıfır yakalıdır. Tasarımda, esas alınan geleneksel giysinin form ve biçim özelliklerinden oldukça zıt bir yapı oluşturmaya ve yaratıcılık açısından iraksak düşünmeye dikkat edilmiştir. Dış giysi tasarımında siyah ve turuncu tonlarında kadife kumaş kullanılması planlanmıştır. Tasarlanan modelin genişliği yaka ve alt etek ucu kısımlarındaki pililer ile sağlanmıştır. Giysinin ön ortası açıklığı baklava dilimi biçimindedir. Reglan kollu modelin bel hattına kesiklerle bant geçirilmiştir. Balon şeklindeki kol uçlarına pililer uygulanmıştır. Omuz üstlerinde kavisli apolet parçaları bulunmaktadır. Siyah kadife kumaştan olan apolet parçalarına ve beldeki bant üzerine, esas alınan geleneksel giysideki süsleme desenleri yerleştirilmiştir. Süsleme kompozisyonları giysi yüzeyine sim sırma işleme (Adıge Dışe Yıdağ) tekniği ile işlenmiştir. Giysinin arka bedeni ön beden ile aynı model özelliklerine sahip olmasına rağmen arkada bel hattına bant çalışılmamıştır. Arka ortası bel hattı hizasına ise geleneksel giysiden alınan stilize edilmiş bitkisel kökenli motifler yerleştirilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Sürdürülebilirliğin ekonomik, ekolojik, sosyal-etik boyutları ile modanın boyutları arasındaki ilişki oldukça kapsamlı ve karmaşıktır. Moda sektörünün çevre ve insan sağlığı üzerine olan etkileri, üretim ve tüketim zincirindeki hızlı ivmesi, moda ile tüm

insanların bir şekilde bağlantılı olması sürdürülebilirlik ile moda'nın gereklilikleri arasındaki bağlantıyı zorlaştırmaktadır. Birbirleri ile oldukça çelişkili ve zıt bağlantıları olan bu iki alanın sürdürülebilirliğin sosyal-etik boyutu kapsamında işbirliği yaparak ekonomik ve kültürel kalkınmaya katkı sağlaması mümkündür. Çalışma kapsamında oluşturulan koleksiyon süreci, farklı geleneksel giysilerin tema olarak belirlendiği yeni tasarımlar oluşturulmasında kullanılabilir. Sadece geleneksel giysilerden güncel koleksiyonlar hazırlanmasında değil aynı zamanda geçmiş dönemde kullanılan giysilerin yeniden tasarlanmasında ve ileri dönüşüm uygulamalarında da bir tasarım anlayışı sunmaktadır.

Koleksiyonun esin kaynağının geleneksel giysiler olması, tasarım sürecine hem olumlu hem de olumsuz etki yapmıştır. Çalışmaya dâhil edilen giysilerin geleneksel olmasının olumsuz etkileri; toplumsal değerler taşıması nedeniyle kültürel unsurları bozma kaygısının tasarımda yaratıcılığı sınırlandırması ve bu nedenle özgünlük oluşturmanın zorluğu olarak sıralanabilir. Tasarım sürecinde esin kaynağının olumlu etkileri ise; kumaş, malzeme ve süsleme olarak tasarım sürecini kolay yönlendirmesi ve süsleme açısından oldukça çeşitlilik sağlamasıdır.

Geleneksel giysilerin günümüz koşullarına uygun giyilebilir tasarımlara dönüştürülmesindeki temel sorunlar; modellerin çok fazla modernize edilerek temel unsurların ortadan kalkması ya da yapı ve form olarak oldukça benzer tasarımların ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle çalışma kapsamında esas alınan giysilerin form ve biçim özellikleri yeni tasarım modellerinde yorumlanmaya çalışılırken süsleme veya göğüs zırhı gibi temel ikonik değerlerin korunmasına dikkat edilmiştir. Geleneksel giysi formları; kemerle bele oturan, etek ucuna doğru açılarak genişleyen, boyları genellikle ayak bileğine kadar uzanan formlara sahiptir. Geleneksel giysilerdeki yaygın bu form özelliklerine yeni tasarımlarda kısmen yer verilirken bazı modellerde özellikle kaçınılmıştır. Güncel moda trendlerinde özellikle dış giysi formlarının oversize ve düz formlarda olması dikkate alınarak, çeşitlilik açısından koleksiyonda farklılık taşıyan form ve biçim özelliklerine yer verilmiştir. Çalışma kapsamında hazırlanan kapsül koleksiyonda; geleneksel giysilerdeki form ve biçim özelliklerine uygulanan tasarım yorumlarının aksine, kültürel desenlerin veya motiflerin giysi tasarımlarına aktarılmasına ve süslemelerin vurgulanmasına dikkat edilmiştir. Kültürün sürdürülmesi açısından desenler değişiklik içermeden geleneksel giysilerde yer aldığı şekliyle aynen tasarım modellerinde kullanılmıştır. Fakat bu süslemelerdeki desen ve motiflerin formlar üzerindeki kullanım alanları ve boyutları yorumlanmıştır. Tasarımlarda, esas alınan geleneksel giysilerin süslemelerindeki desen ve motifler korunduğu gibi teknikleri de çizimlerde gerçekçi yer almıştır.

Geleneksel giysilerdeki kültürel öğeler ve teknikler günümüzde giderek önem kazanmaktadır. Maddi kültür unsurlarının giysi tasarımında yeniden kullanılarak güncel tasarım anlayışı içerisine nüfuz ettirilmesiyle moda'nın döngüsel tutumu daha net ortaya çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda dünya trendlerinde de oldukça fazla yer bulan yerel değerlerin moda tasarımcıları tarafından araştırılması, kültürel kimlik ve gelenekselliği yaşatmak açısından kullanılması, geleneksel ile modern anlayışları sentezleyerek koleksiyonlarında yer verilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmada, geleneksel giysilerden yola çıkarak kapsül koleksiyon hazırlamaya yönelik örnek uygulama sunularak kültürel sürdürülebilirliğe ve Çerkez giysilerine vurgu yapılmıştır. Sonraki kültürel tasarım çalışmaları için estetik ve işlevsel açıdan geleneksel giysilerde ürün çözümlerinin yapılmasında araştırmanın katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – A.F.M.; Tasarım – H.H.; Denetleme – A.F.M.; Kaynaklar – A.F.M.; Malzemeler – A.F.M., H.H.; Veri Toplama ve/veya İşleme – H.H.; Analiz ve/veya Yorum – A.F.M.; Literatür Taraması – A.F.M.; Yazıyı Yazan – A.F.M., H.H.; Eleştirel İnceleme – H.H.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – A.F.M.; Design – H.H.; Supervision – A.F.M.; Resources – A.F.M.; Materials – A.F.M., H.H.; Data Collection and/or Processing – H.H.; Analysis and/or Interpretation – A.F.M.; Literature Search – A.F.M.; Writing Manuscript – A.F.M., H.H.; Critical Review – H.H.

Declaration of Interests: The authors have no conflicts of interest to declare.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Anonim. (2012). *Adige Cumhuriyeti Ulusal Müzesi altın ve gümüş kataloğu*. Adige Cumhuriyeti Milli Müzesi.
- Anonim. (2016). *Adigelerin geleneksel kıyafetleri ve altın işlemleri kataloğu*. Adige Cumhuriyeti Milli Müzesi.
- Bağ, Y., Tanır, B., Aslan, C., Kural, S., Eser, M., Duman, T., & Taymaz, E. (1999). *Türkiye Çerkeslerinde sosyo-kültürel değişme*. Kafder Yayınları.
- Baj, J. (2000). Kökleri-sosyal yaşamları- gelenekleri Çerkesler. *Saray Matbaası*.
- Bazaar. (t.y.). Irina Shayk ile Giorgio Armani bir arada. *Harper's Bazaar*. <https://www.harpersbazaar.com.tr/galeri/moda/irina-shayk-ile-giorgio-armani-bir-arada>.
- Cherkasov, A. A., Ivantsov, V. G., Smigel, M., & Molchanova, V. S. (2015). The daily life and Morals of Circassian Society: A historical-comparative investigation based on sources from the period between the mid-16th and the first half of the 19th centuries. *Brukenenthal Acta Musei*, 10, 73–88.
- Dakokhova, M. G., Kharatokova, M., & Arkhagov, S. H. (2021). *Abazin etiquette*. Cherkessk: Stavropol Book Publishers.
- Ekşi, İ. (2016). *1856–1900 yılları arasında Kafkasya'dan gelip Tokat merkez ilçesi köylerine yerleşen Çerkesler* (Tez No: 457468) [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi.

- Esen, K. (2017, 1 Mart). Çerkes el sanatları terminolojisi. *Jineps*. <https://jinepsgazetesi.com/2017/03/cerkes-el-sanatları-terminolojisi/>.
- Girey, H. Z. (1978). *Khan Giray. Notes on Circassia*. Tiraj.
- Güneş, M. (1969). *Evlîya Çelebi ve Haim Efendinin Çerkezistan notları*. Hüs-nütabiat Matbaası.
- ISPO Texttrends. (t.y.). *Megatrendler*. ISPO. 4 Şubat 2023 tarihinde <https://www.ispo.com/en/awards/texttrends#newest-edition-trendbook-fallwinter-202425-804886> adresinden alındı.
- Jaimoukha, A. M. (2014). *Circassian customs & traditions circassian culture & folklore*. Centre for Circassian Studies.
- Johnson, A. P. (2015). *Eylem araştırması el kitabı* (Y. Uzuner, & M. Özten, Çev.). Anı Yayınevi.
- Kalaycı, İ. (2015). Tarih, kültür ve iktisat açısından Çerkesya (Çerkesler). *Türk Avrasya Etüdüleri* 47, 71–111.
- Kaya, Y. (2015). *Çerkesler I tarih- mitoloji- gelenek*. Dahi Yayıncılık.
- Kemer, R. S. (2019). Üst paleolitik çağlardan tunç çağlarına Avrasya coğrafyasında göçler. *Eskişehir Araştırmaları Dergisi*, 14, 4–15.
- Klaproth J. V. (2013). *Travels in the caucasus and Georgia, performed in the years 1807 and 1808*. General Books.
- Koç, N. (2022). Kuzey Kafkasya'dan Ortadoğu çöllerine Irak Çerkesleri: Ruslar'ın Kuzey Kafkasyalılara uyguladığı sürgün/soykırımından bir kesit. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 6, 1–16.
- Kocalar, A. O., Üstün, Y. M., & Alan, M. (2018). Nüfusu yok olmaya yüz tutmuş bir cumhuriyet: Adigey. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 37, 152–166.
- Koçkar, M. T. (2008). Eskişehir ve yöresinde Kafkasya göçmenlerinin giyim, kuşam ve süslenme kültürü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi & Motif Vakfı Halk Kültürü'nde Giyim Kuşam ve Süslenme Uluslararası Sempozyumu*, Bildiriler Kitabı içinde (s. 90-115). ESOĞÜ Basımevi.
- Kuçba, E. (2017, Mart 1). Çerkes el sanatları terminolojisi. <https://jinepsgazetesi.com/2017/03/cerkes-el-sanatları-terminolojisi/html>
- Mangır, A. F., & Harmankaya, H. (2023). *Kişisel çizim çalışmaları*, Konya.
- Muradinovna, S., A. (2021, Mayıs 20). *Adyghe costume from its origins to the present day* [Konferans sunumu]. XIV Uluslararası Bilimsel ve Uygulamalı Konferansı, Saratov Devlet Üniversitesi, Rusya. https://digitalnauka.ru/arhiv_2021/
- Öner, Ç. (2014). *Şu bizim Çerkesler*. Can Yayınları.
- Teuchezh, N., Khabakhu, M., Unarokova, S., Kotseva, A., & Khanakhu, K. (2001). Zolotoe Shityo Adigov, The Gold Embroidery of the Adyghe, The Republic of Adygheia Institute for Research in the Humanities. *Ethnography and Folk Art Section, Maikop*.
- Tok, G. (2018). *Çerkes toplumunda kadının yeri (18. ve 19. yüzyıl Rusça kaynakları* (Tez No: 526297) [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi.
- WGSN. (t.y.). *Case studies*. WGSN an Ascential Company. 4 Şubat 2023 tarihinde <https://www.wgsn.com/en/resources/case-studies?page=1> adresinden alındı.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Kitabevi.